

ומשלים] ומסיים] בפסוקים מן הנביא. (28)
 רבי יוסי אומר: אם השלים [סיים] בפסוקים
 מן התורה — יצא. (29)

גמרא:

לב-ב שנינו במשנה: אין מזכירין מלכות, זכרונות,
 ושופרות של פורענות.

והגמרא מביאה דוגמאות לדבר:

כיצד הוא פסוק בלשון פורענות במלכויות?

כגון מה שכתוב בספר יחזקאל [כ]:

"חי אני נאום ה' אלהים, אם לא ביד חזקה
 ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה, אמלוך
 עליכם".

ואף על גב דאמר רב נחמן במסכת סנהדרין
 [קה א]: כל כי האי ריתחא, לירתח קודשא
 בריך הוא עלך, וליפרוקינך!

מי יתן ויבא עלינו הכעס הזה, שהקב"ה
 יגאלנו בעל כרחנו, וימלוך עלינו [רש"י
 שם].

ואם כן, לכאורה, אין זה פורענות.

בכל זאת, כיון דבריתחא אמור, מאחר
 ופסוק זה נאמר בלשון רתיחה וכעס, הרי
 אדכורי ריתחא בריש שתא — לא
 מדכרינן! אין מזכירים לשון כעס של הקב"ה
 עלינו, בראש השנה.

זכרון של פורענות —

כגון [תהילים עח]: "ויזכור [ה'] כי בשר
 המה, רוח הולך ולא ישוב".

שופר של פורענות —

כגון [הושע ה]: "תקעו שופר בגבעה. הריעו
 [להזהיר, על אשר] בית און [גייס] אחרוך
 בנימין".

28. מכאן שמזכירים את פסוקי הכתובים לפני
 הנביאים. והטעם מבואר בהערה הבאה.

29. בגמרא מבואר שלדעת רבי יוסי לכתחילה
 מסיימים בפסוק מן התורה. [דהיינו, שאומר 3
 של תורה, 3 של כתובים, 3 של נביאים, וחוזר
 ואומר פסוק 1 של תורה].

הראשונים הסתפקו לדעת רבי יוסי בסדר
 פסוקי הנביאים והכתובים: האם הנביאים
 קודמים לנביאים, או שמא הכתובים קודמים?
 והנה, לדעת תנא קמא, אין ספק שהכתובים
 קודמים, כפי שהתבאר בהערה הקודמת. אך יתכן
 שרבי יוסי חולק. [עיי'ן ריטב"א].

אך כתבו הראשונים שנוהגים לומר את פסוקי
 הכתובים לפני הנביאים.

וקשה: בדרך כלל הנביאים מוזכרים לפני
 הכתובים. וכן בסדר כתיבת התנ"ך הנביאים
 קודמים, ואם כן, היה ראוי להקדימם!

תירץ ר"י: אין הבדל בין קדושת הנביאים
 לקדושת הכתובים. וכותבים בתנ"ך את הנביאים
 לפני הכתובים מפני שמקצת הנביאים היו לפני
 כתיבת הכתובים. [ואין ראוי לחלק את הנביאים
 על ידי שנכתוב באמצעם את הכתובים]. אבל
 בראש השנה מזכירים במלכויות זכרונות
 ושופרות את פסוקי תהילים שאמר דוד המלך,
 שהוא קדם לפסוקי הנביאים, [שמזכירים
 במלכויות וכו'], ולפיכך מזכירים תחילה את
 הכתובים. [על פי תוספות. בצירוף דברי
 הריטב"א בשם ר"י, והרא"ש ועיין ערוך לנר].
 ועיין טעמים נוספים לדבר, בר"ן ובריטב"א.

אבל אם בא לומר פסוקי מלכות, פסוקי זכרון, ופסוקי שופר — של פורענות עובדי כוכבים, אומר.

מלכות —

כגון [תהילים צט]: "ה' מלך ירגזו עמים".

וכגון "ה' מלך עולם ועד, אברו גוים מארצו".

זכרון —

כגון [תהילים קלז]: "זכור ה' לבני אדם את יום ירושלים", לשלם להם גמול רע על כך.⁽³⁰⁾

שופר —

כגון [זכריה ט]: "וה' אלהים בשופר יתקע, והלך בסערות תימן". שהקב"ה ילך ברוח סערה להחריב את תימן.⁽³¹⁾

וכתיב בפסוק שאחריו: "ה' צבאות יגן עליהם". יגן על ישראל שלא ילקו עם האומות.⁽³²⁾

ומכאן שהפורענות שבפסוק הזה אמורה רק על הגויים שבתימן.

ועתה הגמרא מביאה ברייתא המדברת בדיני "זכרונות":

דתניא:

א. אין מזכירין פסוק המדבר על זכרון של יחיד, ואפילו זכרון לטובה.

כגון [תהילים קן] זה שהתפלל דוד המלך ואמר: "זכרני ה' ברצון עמך". בשעה שאתה מתרצה לכל עמך, זכור אף אותי [מצודות].

וכגון [נחמיה ה] תפילתו של נחמיה: "זכרה לי אלהי לטובה".

ב. פקדונות, פסוקים שמוזכר בהם לשון פקידה, הרי הן כזכרונות.

כגון [בראשית כא]: "וה' פקד את שרה".⁽³³⁾

וכגון: "פקוד פקדתי אתכם",

היות ואף לשון "פקידה" משמעותו "זכירה".

דברי רבי יוסי.

רבי יהודה אומר: פקדונות — אין כזכרונות.

ומקשינן על דברי רבי יוסי:

ולרבי יוסי, שהזכיר את הפסוק "וה' פקד את שרה", קשה:

נחי נמי, אמנם נכון הדבר דפקדונות לדעת רבי יוסי הרי הן כזכרונות.

אבל, "וה' פקד את שרה" — פקדון דיחיד הוא! ואין מזכירים זכרון של יחיד, וכדלעיל!

ומתריצין: כיון דאתו רבים מינה, מאחר שמחמת אותה פקידה נולד יצחק, וממנו

33. ואין זה נחשב לזכרון של יחיד [שרה], מפני שעל ידי זכרון זה נולדו רבים, דהיינו כל עם

30. מצודות. 31. מצודות.

32. מצודות.

והזכרת "שאו שערים" השניה עולה כנגד שתים מלכויות.

ד. ועתה הברייתא דנה בפסוק נוסף, כנגד כמה פסוקי מלכויות הוא:

נאמר [בתהלים מז]: "זמרו אלהים זמרו, זמרו למלכנו זמרו, כי מלך כל הארץ אלהים".

פסוק זה עולה כנגד שתים, שהרי הוזכר בו "מלכנו" ו"מלך", דברי רבי יוסי.

רבי יהודה אומר: פסוק זה עולה כנגד אחת בלבד: דוקא "מלך כל הארץ" נחשב "מלכות".

אבל "מלכנו" אינו נחשב, היות ולא מוזכר בו אלא מלכות על אומה אחת [ישראל] בלבד.

ושוין רבי יוסי ורבי יהודה בפסוק [שם]: "מלך אלהים על גוים, אלהים ישב על כסא קדשו" — שהיא "מלכות" אחת בלבד. כי "ישב על כסא קדשו" אינו נחשב מלכות.

ה. "זכרון" שיש בו "תרועה", כגון [ויקרא כג]: "שבתון זכרון תרועה מקרא קדש".

אם ירצה אומרה עם הזכרונות. ואם ירצה אומרה עם השופרות, דברי רבי יוסי.

רבי יהודה אומר: אינו אומרה אלא עם הזכרונות בלבד, היות ולא הוזכר בה לשון "שופר", אלא לשון "תרועה".⁽³⁴⁾

נולד כל עם ישראל, שהם רבים, לפיכך, פקידה שכזו כפקידה של רבים דמיו היא נחשבת.

ג. והברייתא ממשיכה ודנה במקרא שבתהילים פרק כד, כמה פסוקי מלכויות הוא נחשב:

"שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם, ויבוא מלך הכבוד.

מי זה מלך הכבוד?

ה' עזוז וגבור. ה' גבור מלחמה.

שאו שערים ראשיכם, ושאו פתחי עולם, ויבוא מלך הכבוד.

מי הוא זה מלך הכבוד?

ה' צבאות — הוא מלך הכבוד, סלה".

הזכרת "שאו שערים" הראשונה יש בה הזכרת שתים מלכויות, הואיל והוזכר בה פעמיים "מלך".

והזכרת "שאו שערים" השניה יש בה הזכרת שלש מלכויות, הואיל והוזכר בה שלש פעמים "מלך", דברי רבי יוסי.

רבי יהודה אומר: מה שאמר הכתוב בלשון שאלה "מי הוא זה מלך הכבוד", אינו נחשב ממנין המלכויות.

ולפיכך, הזכרת "שאו שערים" הראשונה, עולה רק כנגד הזכרת מלכות אחת.

ישראל. גמרא בסמוך.

"שופר", מודה שאין מזכירים תרועת חצוצרות, אלא, דוקא תרועה שהוזכרה סתם, ומדברת בענין שופר אפשר להזכיר. רמב"ן רשב"א ריטב"א ור"ן.

34. כתבו מקצת הראשונים, שאפילו רבי יוסי סובר שמזכירים "תרועה" שאין מוזכר עמה

"מלכות" שיש עמו "תרועה", כגון [במדבר כג]: "ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו".

רצה, אומרה עם המלכות. ואם רצה, אומרה עם השופרות, דברי רבי יוסי.

רבי יהודה אומר: אינו אומרה אלא עם המלכות בלבד היות ולא הוזכר בה לשון "שופר", אלא לשון "תרועה".

"תרועה" שאין עמה ולא כלום, כגון [במדבר כט]: "יום תרועה יהיה לכם" — אומרה עם השופרות, דברי רבי יוסי.

רבי יהודה אומר: אינו אומרה כל עיקר, היות ואין מזכירים בשופרות אלא פסוק שנאמר בו לשון "שופר", ולא לשון "תרועה".

שינו במשנה: בכל סדר וסדר מתחיל בשלשה פסוקים מן התורה, וממשיך בשלשה פסוקים מן הכתובים, ומשלים [ומסיים] בארבעה פסוקים מהנביא.

רבי יוסי אומר: אם השלים את הפסוק העשירי בפסוק מן התורה יצא.

ודייקנן בדברי רבי יוסי: מהלשון "אם השלים בתורה יצא".

משמע שדוקא דיעבד, אין. רק אם כבר השלים בתורה יצא בדיעבד.

אבל לכתחילה — לא ישלים בתורה.

ומקשינן: והתניא: רבי יוסי אומר: המשלים בתורה — הרי זה משובח!

ומתצינן: אלא אימא, אמור כך במשנתנו: רבי יוסי אומר: משלים לכתחילה בתורה.

ומקשינן: והא "אם השלים בתורה יצא", קתני.

שמשמע דיעבד, אין, רק אם כבר עשה כן, יצא. אבל לכתחילה — לא יעשה כן.

ומתצינן: הכי קאמר, כך אמרה המשנה: מתחיל בתורה וממשיך בכתובים ומשלים בנביא.

רבי יוסי אומר: לכתחילה משלים בתורה. ובדיעבד, אם השלים בנביא יצא.

תניא נמי הכי: אף בברייתא שנו כן:

אמר רבי אלעזר ברבי יוסי: וותיקון היו משלימין אותה, מסיימים כל סדרה וסדרה מהפסוקים, בפסוק מהתורה.

והיינו, שאמרו בתחילה שלשה מן התורה. ואחר כך שלשה מן הכתובים ושלשה מן הנביאים, ולבסוף סיימו שוב בפסוק מן התורה. נמצא שהזכירו ארבעה פסוקים מן התורה בכל סדר וסדר.

ומקשינן: בשלמא זכרונות ושופרות — איכא טובא.

אמנם בענין זכרונות ושופרות, דברי רבי יוסי מיושבים היטב, שהרי יש הרבה פסוקים של זכרונות ושופרות בתורה, ואפשר לומר ארבעה מהם בכל סדר.

אלא מלכות — רק תלת הוא דהויין! הרי אין בתורה אלא שלשה בלבד!

[א] "ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו" (במדבר כג).

[ב] "ויהי בישורון מלך" (דברים לג).

[ג] "ה' ימלוך לעולם ועד" (שמות טו).

וקשה: הרי אנן בעינן עשרה פסוקים, וליכא! לדברי רבי יוסי, אנו צריכים עשרה פסוקים, ובהם ארבעה פסוקים מהתורה. ואין ארבעה פסוקים של מלכויות בתורה כלל!

אמר רב הונא: יש ליישב את דברי רבי יוסי על פי דבריו בברייתא דלהלן:

תנא, שנינו בברייתא:

[א] הפסוק "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד" (דברים ו) הרי הוא מלכות, אף על פי שאין מוזכר בפסוק לשון מלכות, אבל ענינו הוא מלכות ה',⁽³⁵⁾ דברי רבי יוסי.

רבי יהודה אומר: אינה מלכות, מפני שלא הוזכר בפירושו לשון מלכות.

[ב] הפסוק "וידעת היום, והשבות אל לבבך,

כי ה' הוא האלהים, אין עוד" (דברים ד) הרי הוא מלכות, דברי רבי יוסי.

רבי יהודה אומר: אינה מלכות, מפני שלא מוזכר בפסוק בפירושו לשון מלכות.

[ג] הפסוק "אתה הראת לדעת, כי ה' הוא האלהים, אין עוד מלבדו", הרי הוא מלכות, דברי רבי יוסי.

רבי יהודה אומר: אינה מלכות.

ולדעת רבי יוסי בברייתא, הרי מצאנו עוד שלשה פסוקים של מלכויות בתורה, מלבד השלשה הנזכרים. ואפשר לומר ארבעה פסוקים של מלכויות מן התורה.

מתניתין:

בתפילת הימים הטובים בבוקר, היו רגילים לעבור לפני התיבה שני שליחי ציבור, אחד לשחרית ואחד למוסף.⁽³⁶⁾

העובר לפני התיבה ביום טוב של ראש השנה — השני מתקיע.

בחצוצרות". [רמב"ן רשב"א ועוד].

והראבי"ה [סי' תקל"ו] מיישב את מנהגנו, שאין צורך לגמור בפסוק של תורה אלא אם כן אמר עשרה פסוקים. אבל אנו אומרים יותר מעשרה, ולפיכך אין צורך לסיים בשל תורה. [ומזכירים את הפסוק "ותקעתם בחצוצרות", כחלק מן התפילה, ולא כחלק מפסוקי השופרות].

[דברי הראבי"ה מובאים ברא"ש סימן ג' בקצרה. ובטור תקצ"א].

והרא"ש כתב שכשם שמזכירים "תרועה"

שנאמרה בלא "שופר", כך מזכירים "תקיעה" שלא נאמר בה שופר, ואף על פי שהוזכרו בה חצוצרות אין זה מגרע. [וכיוצא בכתב הר"ן בשם הרא"ה. עיין שם, ובריטב"א].

35. רמב"ם שופר ג ט [וכן הוא הטעם בשאר הפסוקים שהביא רבי יוסי להלן שם].

36. תפארת ישראל על פי דיוק לשון המשנה כאן ובתענית א ב.

דהיינו, בחזרת הש"ץ השני, שמתפלל מוסף, אז תוקעים בשופר.

ובשעת ההלל, בימים טובים שאומרים בהם הלל⁽³⁷⁾ — הש"ץ הראשון הוא זה שמקרא את ההלל אחר סיום תפילת שחרית.

גמרא:

והוינן בה: **מאי שנא שני מתקיע**, במה שונה ומיוחד הש"ץ השני, המתפלל מוסף בראש השנה, שדוקא בתפילתו תקעו ולא בשחרית?

הרי זה **משום ד"ברוב עם הדרת מלך"** [משלי יד]. שאף אלה האנשים המאחרים לתפילת שחרית מגיעים הם לתפילת מוסף, ותוקעים אז, בשעה שיש עם רב, משום הדר המלך.

אי הכי, הלל נמי — נימא בשני! אם כן, גם את ההלל יאמרו אחר תפילת מוסף, **משום ד"ברוב עם הדרת מלך!"**

אלא בהכרח, **מאי שנא הלל דבראשון**, מדוע קראו את ההלל אחר תפילתו של הראשון [שחרית]? — **משום דזריזין מקדימין למצות!**

אם כן קשה להיפך: **תקיעה נמי — נעביד בראשון!** אף את התקיעות יתקעו בתפילת שחרית, **משום דזריזין מקדימין למצות!**

וכשם שלענין הלל עדיף להזדרז ולהקדים במצות, מאשר לאומרו ברוב עם, כך גם בתקיעות נאמר כן!⁽³⁸⁾

ומשינין: **אמר רבי יוחנן: בשעת גזרת המלכות שנו את משנתנו**. שהמלכות גזרה שלא יתקעו בשופר.

והיות ובתחילה היו נוהגים לתקוע בשחרית לפני שש שעות, היו הגויים מחכים עד סוף שש שעות, שהוא סוף זמן תפילת שחרית, והולכים להם. ולפיכך העבירו את התקיעות לתפילת מוסף, והיו מתפללים מוסף לאחר שש שעות.⁽³⁹⁾

שינוי במשנה: **ובשעת ההלל** [בימים טובים שאומרים בהם הלל] הראשון מקרא את ההלל.

ומדייקין: **מדקאמר התנא "בשעת ההלל" — מכלל דבראש השנה עצמו, ליכא, אין בו קריאת הלל.**

והוינן בה: **מאי טעמא?** מדוע שונה ראש השנה משאר ימים טובים, שקוראים בהם את ההלל?

37. המשנה נקטה לשון זו ["בשעת ההלל"] כדי להשמיענו שבראש השנה אין אומרים את ההלל, וכמבואר בגמרא. ריטב"א.

38. קשה: הרי תקנו לתקוע על סדר הברכות. דהיינו בברכת מלכות, זכרונות ושופרות [כמבואר בסוף המסכת], ובשחרית אין אומרים אלא 7 ברכות!

ומכאן למד בעל המאור [בסוף המסכת] שכל תפילות ראש השנה מתפללים 9 ברכות.

אך אין המנהג כדבריו. ויש לומר שכוונת הגמרא לשאול, מדוע לא תיקנו חכמים שאף בשחרית יברכו 9 ברכות ויתקעו. ר"ן. ועיין רשב"א.

39. רש"י. ואף על פי שגזרת המלכות בטלה, אין

אמר רבי אבהו: אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם! מפני מה אין ישראל אומרים שירה [הלל] לפניך בראש השנה וביום הכיפורים?

אמר להם: וכי אפשר שהמלך יושב על כסא דין, וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו, וישראל אומרים שירה?!

אין ראוי לעשות כן!

מתניתין:

משנתנו עוסקת בדברים שאסור לעשות ביום טוב לצורך קיום מצות תקיעת שופר:

א. שופר של ראש השנה, אין מעבירין עליו את התחום. אין עוברים תחום שבת [אלפיים אמה] כדי לשמוע תקיעת שופר.

ואין מפקחין עליו את הגל. אם נפל על השופר גל של אבנים, אסור לטלטל את האבנים כדי להגיע לשופר ולתקוע בו. מפני שהאבנים מוקצין, ואסורים בטלטול בשבת.⁽⁴⁰⁾

לא עולין באילן ולא רוכבין על גבי בהמה על מנת להגיע לשופר. [כי הדברים הללו אסורים מדרבנן בשבת ויום טוב שמא יתלוש ענף מן האילן כמבואר במסכת ביצה פרק משילין].

ולא שטיין על פני המים על מנת להגיע לשופר, או כדי לשמוע תקיעת שופר, מפני שאסרו חכמים לשוט ולשחות בשבת ויום טוב שמא יעשה סירה לשוט בה. [ביצה שם].

ואין חותכין אותו את השופר כדי לתקנו, בין בדבר שאיסורו הוא משום שבות דרבנן, ובין בדבר שאיסורו הוא משום לא תעשה מדאורייתא.

[הגמרא תבאר מה אסור משום שבות. ומה אסור מדאורייתא].

אבל אם רצה ליתן לתוכו [לתוך השופר] מים או יין [כדי לצחצחו], יתן, ואין זה אסור משום תיקון כלי.

ב. אין מעכבין את התנוקות מלתקוע. לא מונעים מן התנוקות מלתקוע תקיעות רשות בראש השנה [לאחר שכבר יצאו ידי חובה].

אבל מתעסקין עמהן, שאומרים להם לתקוע, ועוזרים להם [הרב המגיד. תוי"ט] עד שילמדו.

ג. והמתעסק בשופר ואינו מתכוין לתקוע בו, ותקע, לא יצא.

והשומע מן המתעסק אף הוא לא יצא.

[ועיין תוספות וריטב"א בשם הירושלמי].

תוקעין בשחרית שמא יחזור הדבר לקלולו. [תוספות, ריטב"א].

ועוד, שכל גזרה שבית דין גוזרים, אפילו אם בטל הטעם לא בטלה התקנה עד שיעמוד בית דין ויבטל [ריטב"א].

40. רש"י ורשב"א. [אבל עיין רשב"א ד"ה ולא עולין בשם רי"ף גיאות].

גמרא:

שנינו במשנה: שופר של ראש השנה אין מעבירין עליו את התחום.

והוינן בה: **מאי טעמא**, מדוע אין מצות תקיעת שופר שהיא מצות עשה, דוחה את איסור יציאה חוץ לתחום ביום טוב, שהוא לא תעשה. והרי עשה דוחה לא תעשה!

ומשנינן: שופר מצות עשה הוא, [יום תרועה]. ואילו שביתה ממלאכה ביום טוב, עשה [שבתון] ולא תעשה [כל מלאכת עבודה לא תעשו]. ויקרא כג כד — כה].

ואין מצות עשה דוחה את לא תעשה ועשה. ואפילו דברים האסורים מדרבנן אינם נדחים מפני השופר, מפני שכל מה שתיקנו חכמים, כעין דאורייתא תיקנו. (41)

שנינו במשנה: לא עולין באילן ולא רוכבין על גבי בהמה. וכו'.

האיסורים הללו הם איסורים מדרבנן, גזירה שמא יעבור על איסורים דאורייתא: אסור לרכוב על הבהמה שמא יחתוך זמורה כדי להנהיג את הבהמה, ואסור לעלות על האילן שמא יתלוש ממנו.

ותמהינן: השתא באיסורי דרבנן — אמרת לא, מאחר שכבר שנינו בתחילת המשנה שאסור לעבור על איסור תחומין ופיקוח

הגל, אף על פי שהם איסורי דרבנן שאין בהם חשש שמא יעבור על איסור תורה.

איסורי דאורייתא — מיבעיא לומר שאסור!?

וכי התנא צריך להשמיענו שאין תוקעים בשופר במקום שחששו שמא האדם יעבור על איסור מן התורה, כגון ברכיבה, שמא יחתוך זמורה, ובעליה לאילן, שמא יתלוש?!

ומתריצין: משנתנו בדרך של "זו ואין צריך לומר זו" קתני [נשנתה].

כך כוונת התנא לומר: שופר של ראש השנה — אין מעבירין עליו את התחום, ואין מפקחין עליו את הגל. ואין צריך לומר שלא עולין באילן. שהרי קל וחומר הוא. (42)

שנינו במשנה: ואין חותכין אותן, את ג-א השופר, בין בדבר שאיסורו הוא משום שבות דרבנן, ובין בדבר שאיסורו הוא משום לא תעשה מן התורה.

ומבארין: משום שבות, כשחותכו במגלא מגל. לפי שאין דרך לחתוך בו שופרות, ותיקון כלי בדבר שאין דרכו בכך, שהוא מלאכה "כלאחר יד", אינו אסור אלא מדרבנן.

משום לא תעשה — כשחותכו בסכינא,

41. ריטב"א.

את כל המצוה, אלא רק גזירה שמבטלת לפעמים את המצוה, ולפיכך לא גזרו אלא בשבת. ריטב"א. [ועיין שם].

42. כך פירש רש"י את גירסת הספרים שלפנינו. אך סיים וכתב: "ויש גמגום בדבר ונראה בעיני

ויש שואלין, מאחר שאף איסור דרבנן דוחה עשה דאורייתא, אם כן מדוע לא אסרו לתקוע אף בראש השנה שחל בימות החול? [שהרי גזרו חכמים ואסרו להשמיע קול בשבת וביום טוב]! ויש לומר, שחכמים לא גזרו גזירה שתבטל